

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО АУДИТУ ОПЕРАЦІЙ КАЗНАЧЕЙСТВА БАНКУ

СВІТЛАНА
ЗАДНЕПРОВСЬКА,

канд. екон. наук, доцент кафедри
аудиту КНЕУ ім. В. Гетьмана

Проведено дослідження Казначейства банку як ключового підрозділу, діяльність якого спрямованого на забезпечення ефективного управління активами та пасивами. Функціонал Казначейства містить досить складний та різноманітний набір фінансових інструментів, обіг і застосування яких спрямоване як на комерційний прибуток, так і на управління базовими ризиками банківської діяльності. Тому цей підрозділ є досить не простою ділянкою для внутрішнього аудиту, покликаною забезпечити незалежну оцінку системи внутрішнього контролю, фінансової та операційної інформації, дослідженні ефективності операцій. У статті розглянуто основні організаційні та методичні підходи до аудиту основних бізнес-процесів Казначейства банку (операції на міжбанківському ринку, ринках капіталу, арбітражні операції, відкриття кореспондентських рахунків, їх обслуговування) та притаманних для його операцій ризиків (ринковий, кредитний, процентної ставки, ліквідності, валютний). Виходячи з позиції ризик-орієнтованого аудиту запропоновано практичні матеріали (програма аудиторської перевірки, тести, анкети, опитувальні листки, процедури внутрішнього контролю, приклади типових недоліків та порушень), які будуть корисними у теорії практики вітчизняного аудиту.

Ключові слова: казначейство, міжбанківський ринок, ризик ліквідності, система внутрішнього контролю, внутрішній аудит, ризико-орієнтований підхід.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Поточна ситуація у банківському секторі вимагає перегляду основних засад та інструментів контролю, які використовувались у вітчизняній практиці. Банкрутство близько 100 банків у 2014-2016 рр., яке відбулось в Україні має бути проаналізовано на предмет недоліків банківського нагляду, аудиту та внутрішніх систем контролю. Кризові явища в економіці виявили ряд проблем та недоліків у системі внутрішнього контролю банків, які в період зростання або були не такими помітними, або ними вдавалось ефективно управляти. Окремі банки виявилися неготовими до ризиків погіршення ліквідності, зростання проблемного кредитного портфелю, про які мав би попередити внутрішній аудит [14]. Саме тому удосконалення організації діяльності цього структурного підрозділу банку набуває особливої актуальності. З цією метою, у поточному році Національним банком оновлено нормативно-правову базу [4], де однією з новацій є посилення незалежності внутрішнього аудиту та переміщення його завдань у площину ризиків та внутрішніх бізнес-процесів.

В діяльності сучасного банку ключове місце займає такий підрозділ як Казначейство, який поклика-

ний реалізовувати ефективну концепцію управління активами і пасивами. Цей аналітично-функціональний підрозділ здійснює постійний моніторинг ключових фінансових показників, завдяки чому можна виявити основні тенденції, зіставити їх із ринковою динамікою і оперативно управляти ресурсами відповідно до стратегічних напрямів розвитку банку [7]. Функціонал Казначейства містить досить складний та різноманітний набір фінансових інструментів, обіг і застосування яких спрямоване як на комерційний прибуток, так і на управління базовими ризиками банківської діяльності. Тому цей підрозділ є досить не простою ділянкою роботи як об'єкт внутрішнього аудиту, покликаною забезпечити незалежну оцінку системи внутрішнього контролю, фінансової та операційної інформації, дослідженні економічності та ефективності операцій [4]. Сучасна банківська система опирається на потужні інформаційно-інтелектуальні технології, розраховані на можливості творчого мислення менеджерів господарюючих суб'єктів. Все це змушує переосмислити багато теоретичних положень внутрішньобанківської діяльності, запропонувати практиці найкращі інструменти та методики у сфері корпоративного управління, важливим елементом якого є внутрішній аудит [9].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ. МЕТА СТАТТІ

За останні роки проблема вдосконалення внутрішнього аудиту та в банках зокрема, широко розглядається у вітчизняній економічній літературі і знайшла відображення в працях багатьох дослідників, серед яких: Г.Н. Белоглазова, Г.М. Білокінь, О.В. Васюренко, Т.О. Каменська, Маркевич М.А., Петрик О.А., Парасій-Вергуненко І.М., П. Шульга, Б.Ф. Усач, О.С. Полетаєва, Н.Швець, І.Краснова. Питанням організації системи внутрішнього контролю приділено увагу у наукових дослідженнях А. Арсланбекова-Федорова, Г. Бортникова, С. Власова, Р. Гиніятова, А. Демидова, І. Дрозд, Н. Єпіфанова. Однак, незважаючи на вагомий науковий здобуток вчених та практиків, низка наукових аспектів організації і методики внутрішнього аудиту в банку опрацьовані недостатньо та потребують подальших досліджень. Тематика організації та методики аудиту діяльності Казначейства банку взагалі не розпочата науковцями, у той час коли саме його діяльність безпосередньо пов'язана з управлінням активами та пасивами, ризиком ліквідності та операціями банку на міжнародних ринках.

Метою дослідження є аналіз наукових джерел, чинних нормативно-правових актів, розгляд Казначейства банку як об'єкта внутрішнього аудиту та розроблення основних організаційних та методичних підходів до перевірки основних бізнес-процесів Казначейства банку і притаманних для його операцій ризиків (ринковий, кредитний, процентної ставки, ліквідності, валютний).

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Слід відразу зазначити, що у різних банках діапазон функцій Казначейства може різнитись, що є наслідком статусу цього підрозділу, стратегічних намірів банку, його розміру, організаційної структури, тощо. Наприклад, якщо головною метою є управління миттєвою і середньостроковою ліквідністю, то відповідно і робиться, те що з цим пов'язано – управління платіжною позицією та кореспондентськими рахунками, регулювання валютних та процентних ризиків, діяльність на фінансових ринках, переміщення на ринку міжбанківського кредитування, установлення лімітів. Якщо, до завдань Казначейства додається ще й управління довгостроковою ліквідністю, тоді його діяльність активізується й на зовнішніх ринках. Загалом, основна мета концепції казначейсь-

кої моделі полягає в забезпеченні стійкості комерційного банку в процесі ефективного управління активами і пасивами, тобто в підтримці достатнього рівня ліквідності балансу з урахуванням рентабельності активно-пасивних операцій банку.

У 2010 року Базельський комітет презентував стандарт управління ризиком ліквідності, як складову Базеля III, що включає показник покриття ліквідності (Liquidity coverage ratio) і показник чистого стабільного фондування (Net stable funding ratio), набуття чинності якого заплановано з 1.01.2019 року[8]. Саме ці показники дають змогу оцінити чи має банк достатню кількість високоліквідних і високоякісних активів. Для забезпечення виконання нових вимог управління ліквідністю банку необхідно більш ефективно використання усіх наявних інструментів, одним із яких є трансфертне ціноутворення в банку.

У практиці банківської діяльності організаційна модель цього підрозділу будується за двома функціональними типами – внутрішнє та зовнішнє казначейство (рис. 1):

1. **«Внутрішнє» казначейство.** Казначейство такого типу координує роботу інших підрозділів банку шляхом купівлі-продажу грошових коштів за трансферними цінами. Казначейство платить за внутрішньою ціною (internal bid) за користування пасивами «власникам» цих пасивів, а також бере плату за внутрішньою ціною (internal ask) з всіх користувачів ресурсів – «позичальників» на стороні активів. Принцип платності реалізується у банку шляхом внутрішніх контрактів між центрами прибутковості та Казначейством і/або через впровадження внутрішніх цінових конвенцій по розподілу доходів/витрат за визначеними видами діяльності.

2. **«Зовнішнє» казначейство.** Діяльність за цим типом передбачає виконання операцій із залучення грошових коштів для підтримки належної ліквідності та розміщення її надлишку через інструменти ринку капіталів.

Для проведення аудиту окремих структурних підрозділів, як правило використовується стандартна робоча програма та програма оцінки ризиків. Нині відбувається трансформація внутрішнього аудиту в інструмент оцінки ризиків, спостерігається зміщення акцентів від оцінки окремих операцій до оцінки ризиків діяльності загалом. Виходячи з цього **метою аудиту Казначейства банку** є насамперед оцінка ефективності його бізнес-процесів, оцінка заходів ризик-менеджменту, зокрема ризику ліквідності, оцінка системи внутрішнього контролю та надання впевненості акціонерам у відповідності діяльності підрозділу обраній стратегії.

"Внутрішнє казначейство"

- здійснює перерозподіл ресурсів між іншими підрозділами банку з використанням методів трансфертного ціноутворення.
- казначейство банку координує роботу інших підрозділів банку шляхом купівлі/продажу грошових коштів за трансферними цінами.

«Зовнішнє» казначейство"

здійснює операції на ринках капіталу (грошовий, валютний, фондовий ринки). Діяльність за цим типом передбачає безпосереднє виконання операцій із залучення грошових коштів для підтримки належної ліквідності та розміщення її надлишку через інструменти ринку капіталів.

Рис. 1. Функціональні типи Казначейства банку

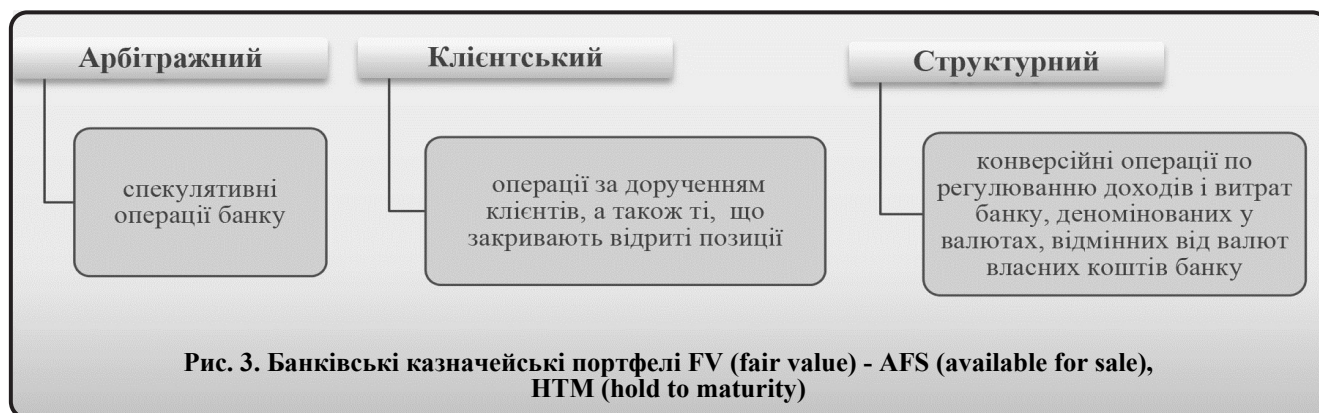
Казначейство є відносно автономною структурою комерційного банку, що проводить фінансові операції як за власною ініціативою, так і за дорученням інших підрозділів банку. З огляду на це казначейство створюється як технологічно замкнутий підрозділ та зазвичай працює у такому організаційно-структурному форматі (рис. 2).

Рис. 2. Організаційна структура казначейства

Організаційна структура Казначейства, завдання та функції підрозділу визначають діапазон завдань аудиторської перевірки. У результаті виконання завдань Казначейства, а саме забезпечення поточної діяльності банку ресурсами; управління внутрішніми

грошовими потоками та поточною ліквідністю; управління валютним, процентним та ризиком ліквідності, здійснення операцій на грошовому ринку та ринку капіталу формуються арбітражний, клієнтський та структурний портфелі (рис. 3).

Така інформація дозволяє проаналізувати ефективність проведення певних операцій, оцінити результативність роботи окремих відділів фронт-офісу, своєчасно виявити можливі несприятливі тенденції динаміки портфелів, скласти прогнози на середньостроковий період.

В рамках відомої концепції «Три лінії захисту», внутрішній аудит банку є елементом третьої «лінії захисту». Така ієрархія вимагає від СВА перевіряти як першу лінію (бізнес-одиноці), так і другу лінію («небізнесові» одиниці, що виконують контрольні функції, такі як підрозділи ризик-менеджменту, комплайнсу та інші суб'єкти 2-ї лінії захисту. Виходячи з мети, організаційної структури, завдань та з урахуванням рекомендацій Міжнародних стандартів професійної практики внутрішнього аудиту[4] завдання аудиторської перевірки Казначейства банку визначаємо наступним чином:

1. Оцінити рівень стратегічного ризику шляхом оцінки відповідності діяльності Казначейства стратегічним намірам банку;
2. Перевірити діючі бізнес-процеси Казначейства (виробничі, керуючі та супроводжуючі);
3. Проаналізувати стан організації роботи (розподіл функцій, методологічного забезпечення, професійного рівня менеджменту та виконавців);
4. Перевірити порядку здійснення операцій Казначейства та їх відповідність вимогам нормативно-правових актів, внутрішніх стандартів та політик Банку (compliance).
5. На підставі проведеного аналізу казначейських операцій оцінити якість управління й рівня IT- підтримки (стан операційно-технологічного ризику);
6. Оцінка якості та ефективності портфелів і

заходів ризик-менеджменту;

7. Оцінка системи внутрішнього контролю за операціями Казначейства;

8. Надання обґрунтованих висновків і рекомендацій за результатами аудиту з питань удосконалення системи внутрішнього контролю, оптимізації ризиків, підвищення якості портфелю.

У практиці внутрішнього аудиту широко застосовуються методи тестування, анкетування, опитування, спілкування (інтерв'ю). Тому, буде доцільно внутрішньому аудиту провести попередні співбесіди з менеджерами та безпосередньо працівниками підрозділу, з метою:

- складання уяви про діяльність підрозділу Казначейства, ознайомлення з технологічними стандартами;
 - формування оцінки про рівень обізнаності керівника та співробітників з вимогами чинного законодавства (з урахуванням змін), сутності притаманних казначейських операцій ризиків і складовими системи внутрішнього контролю (СВК);
 - отримання попередньої інформації про якість СВК шляхом застосування процедур анкетування або усно, на розсуд аудиту);
 - з'ясування стану автоматизації бізнес-процесів, використання інформаційних технологій та їх відповідності потребам діяльності підрозділу;
 - скласти попередній висновок відносно рівня організації і взаємодії підрозділів, оцінки менеджменту, адекватності систем контролю і достатності заходів ризик-менеджменту, обізнаності працівників (не рівня кваліфікації) з вимогами НБУ та Банку.
- Приклад одного із прийомів аудиторської перевірки у форматі Опитувального листка наведено далі.

Зразок робочого документу аудитора для анкетування

Робочий документ аудиту № __

Аудит процесів казначейства – кореспондентські відносини _____
(назва підрозділу)

Опитувальний листок

№ з/п	Питання	Так	Ні	Коментарі
1	Зазначте документи, які потрібні для відкриття кореспондентських рахунків банків резидентів та нерезидентів в іноземній валюті: Зазначте документи, які потрібні для відкриття кореспондентських рахунків Банків-резидентів країн СНД і Балтії (крім центральних банків іноземних країн)	—	—	
2	Банків-резидентів інших країн (крім країн СНД і Балтії, центральних банків іноземних країн та кореспондентських рахунків Європейського банку реконструкції та розвитку (далі - ЄБРР)) Зазначте документи, які потрібні для відкриття кореспондентських рахунків В Угоді про кореспондентські відносини в обов'язковому порядку мають бути відображені такі питання: Наведіть документи, які повинен надати банк для відкриття кореспондентського рахунку в Банку для здійснення міжбанківських операцій в іноземній валюті.	—	—	
3	Опишіть власні дії під час виконання функції валютного контролю за здійсненням операцій через кореспондентські рахунки банків в іноземній валюті та банків-нерезидентів у гривнях.	—	—	

Висновок аудитора

Аудитор: _____
(П.І.Б.)
«__» _____ 201_ р.
_____ (підпис)

При проведенні аудиту важливо дотримуватися раціонального співвідношення між витратами на збір аудиторських доказів і корисністю інформації, що обробляється. Важливим інструментом у цьому є вибірка, для визначення розміру та структури якої слід враховувати конкретні завдання аудиту, характер сукупності, види ризиків, методи співставлення вибірки і методи відбору елементів. об'єктів. Так, наприклад, для оцінки системи внутрішнього контролю зазвичай використовується атрибутивна вибірка, об'єктом у якій є подія чи операція. Вибірки аудиту у ході перевірки можуть змінюватися, залежно від установлених фактів порушень чи недоліків. Враховуючи специфіку операцій, які виконуються у казначействі доречними будуть, наприклад, такі критерії:

- операції, що здійснені під час фінансової кризи;
- великі за обсягами та питомою часткою;
- сконцентровані за окремими банками;
- умови яких (процентна ставка, терміни) відрізняються від загально установлених у банку;
- вибірка міжбанківських операцій має охоплювати кожного дилера;
- операції з пов'язаними особами;
- операції, які проведені в час відсутності керівника або виконавця (відпустка, хвороба).

Підрозділ внутрішнього аудиту банку здійснює

аудиторські перевірки на основі результатів комплексної оцінки ризиків та річного плану проведення аудиторських перевірок (аудиту) банку з урахуванням політик, процесів та управлінських рішень, які запроваджуються банком на виконання встановлених принципів діяльності, спеціальних вимог НБУ, органів державної влади та управління, які в межах компетенції здійснюють нагляд за діяльністю банку, а також принципів внутрішнього аудиту, які включають методологію аудиту та заходи із забезпечення якості внутрішнього аудиту материнської компанії (у разі потреби) [2]. Для досягнення визначеної мети аудиторської перевірки доцільно завдання розподілити за основними бізнес процесами.

Бізнес-процес 1. Операції на міжбанківському ринку

Завдання для аудиторської перевірки:

1. Дотримання установлених лімітів на окремі операції (по обсягах, по контрагентам);
2. Аналіз операцій Ділінгового центру на предмет ефективності та дотримання внутрішніх регламентів:

2.1. Як приклад, звернути увагу на щоденні обсяги валютної пари USD/EURO та USD/EURO/UAH, з метою визначення тенденцій обсягів конвертації

UAH/USD, і порівняти їх з тенденціями котирувань курсу UAH\USD на міжбанківському ринку в ці дні;

2.2. Проаналізувати (підтвердити чи опротестувати) наявність або постійний зв'язок проведення операцій через окремі банки - контрагенти, с метою покращення стану ліквідності свого банку. Оцінити фінансовий результат;

2.3. Аналіз операцій EURO\USD з банками-кореспондентами з метою виявлення завуальованих операцій cross currency SWAP натомість звичайних операцій overnight (овернайт кредитів), операцій кредитування на тривалий термін з метою фінансування банку-контрагента;

3. Оцінка порядку управління і контролю за відкритою валютною позицією;

4. Аналіз формування резерву за міжбанківськими операціями;

5. Оцінка операційно-технологічного ризику (фізична безпека та безпеки даних). Виявлення можливості несанкціонованого доступу до програм для міжбанківських операцій;

6. Оцінка якості та адекватності процедур СВК.

Бізнес-процес 2. Установлення кореспондентських відносин та обслуговування коррахунків
Завдання для аудиторської перевірки:

1. Оцінка якості процедур визначення рівня кредитоспроможності банків – кореспондентів; на їх відповідність (Memorandum of Counterparties Credit Risk Management and KYC);

2. Аудит прав доступу до кореспондентських рахунків працівників банку;

3. Оцінка процедур моніторингу лімітів по банкам-кореспондентам (Bank Limits – Procedures);

4. Аналіз формування резерву на кореспондентському рахунку в НБУ та інших банках;

5. Перевірка дотримання порядку відкриття коррахунків (юридична справа) в національній валюті рахунок № 1600 рахунок, рахунок № 1500 в іноземній валюті;

6. Аналіз залишків на рахунках до з'ясування і транзитних рахунках (наприклад, понад понад 500 тис. грн);

7. Перевірка заходів за програмою фінансового моніторингу (Anti Money Laundering) у відповідності до міжнародної практики KYC (Know Your Client).

Бізнес-процес 3. Функція агента валютного контролю. Завдання для аудиторської перевірки:

1. Оцінка організації процесу валютного контролю в банку;

1.1. Функції та повноваження підрозділів, що беруть участь в процесі;

1.2. Аналіз організаційної структури підрозділів;

1.3. Аудит прав доступу відповідальних виконавців в АБС Банку;

1.4. Організація внутрішнього контролю за процесом в Банку;

2. Дотримання нормативно-правових вимог при проведенні розрахунків за експортними, імпорними операціями клієнтів;

2.1. Дотримання порядку зарахування коштів на рахунки клієнтів за експортними операціями;

2.2. Аудит документів, на підставі яких здійснюється контроль проведення клієнтами розрахунків за експортними операціями;

2.3. Аудит контролю дотримання клієнтами термінів розрахунків за експортними операціями

2.4. Валютний контроль при купівлі / перерахування коштів за імпорними операціями клієнтів. Індикатори підозрілих операцій;

2.5. Інформування відповідних державних органів про порушення клієнтами вимог законодавчо встановлених термінів розрахунків за зовнішньоекономічної діяльності;

3. Аудит розрахунків клієнтів в разі застосування до них або їх контрагентам - нерезидентів спеціальних санкцій згідно ст.37 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» ;

4. Аудит проведення резидентами і нерезидентами валютних операцій, пов'язаних з інвестиційною діяльністю в Україні;

4.1. Дотримання порядку зарахування інвестицій на рахунки клієнтів;

4.2. Аудит повернення інвестицій іноземному інвестору;

4.3. Дотримання режиму використання інвестиційного рахунку;

5. Аудит операцій залучення, повернення і обслуговування кредитів, позик в іноземній валюті, отриманих резидентами від нерезидентів.

Бізнес процес 4. Аудит операцій з купівлі-продажу безготівкової іноземної валюти. Завдання для аудиторської

1. Оцінка організації процесів купівлі-продажу безготівкової іноземної валюти;

1.1. Функції та повноваження підрозділів, що беруть участь в процесі;

1.2. Аналіз організаційної структури підрозділів;

1.3. Аудит прав доступу відповідальних виконавців в АБС Банку;

1.4. Організація внутрішнього контролю за процесом в Банку;

2. Дотримання вимог законодавства України при проведенні обов'язкової і необов'язкової продажу валюти;

2.1. Дотримання порядку зарахування/списання коштів клієнтів за операціями обов'язкового / необов'язкового продажу валюти;

2.2. Аудит термінів розрахунків за операціями продажу валюти;

3. Дотримання вимог законодавства України при проведенні купівлі / перерахування валюти;

3.1. Дотримання порядку перерахування коштів для купівлі валюти;

3.2. Дотримання порядку зарахування купленої валюти;

3.3. Аудит розрахунків з клієнтом за куплену валюту;

3.5. Дотримання термінів використання купленої валюти, цільове використання.

Бізнес процес 5. Управління ризиком ліквідності. Завдання для аудиторської перевірки.

1. Аналіз процесу управління ліквідністю (наявність та повнота внутрішніх регламентів, визначення відповідальних осіб, установлення лімітів) ;

2. Аналіз якості прийняття управлінських рішень щодо управління довгостроковою та короткостроковою ліквідністю, відповідність їх положення Політики управління активами та пасивами, Політики управління ризиками, Положення про КУАП за такими позиціями:

- затвердження параметрів оптимальної структури активів та пасивів (терміни, джерела, контрагенти);

- затвердження лімітів на розриви ліквідності;

- затвердження лімітів концентрації;

- установлення параметрів обсягу експозиції валютного ризику;

- установлення параметрів обсягу експозиції процентного ризику;

- прийняття рішення у випадках відхилень внутрішніх лімітів;

- заходи банку для усунення нетипових (ризикових) ситуацій;

3. Прийняття рішень щодо заходів антикризового управління у випадках виникнення кризи ліквідності;

4. Аналіз якості моніторингу, ідентифікації, оцінки та управління довго та коротко-строковою ліквідністю (на основі щоденного прогнозуванні грошових потоків; у процесі фондування, моніторинг вкладень у розрізі регіональних підрозділів; достатності управлінської звітності: розроблення пропозицій для обговорення на засіданні КУАПу з питання ліквідності та оптимізації структури балансу;

5. Оцінка управлінських рішень в частині управ-

ління миттєвою ліквідністю (на основі затверджених політик управління ризиками) за такими позиціями:

- відповідальність за дотримання внутрішніх лімітів;

- миттєвої ліквідності та нормативів економічної діяльності, що установлені НБУ;

- управління кореспондентським рахунком у НБУ, дотримання вимог щодо обов'язкового резервування коштів;

- визначення дефіциту або надлишку ліквідності на поточний та наступний день;

- укладання угод із залучення/розміщення міжбанківських ресурсів, угод купівлі/продажу ліквідних цінних паперів для підтримки миттєвої ліквідності.

- порядок визначення рівня процентної маржі;

- дотримання вимоги до диверсифікації активів і пасивів банку за видами валют, сумами і строками погашення.

Бізнес процес 6. Управління процентним ризиком. Завдання для аудиторської перевірки.

1. Методологічне та нормативно-правове забезпечення процесів управління процентним ризиком. Оцінка вимог до його ідентифікації та виміру;

2. Оцінка процентного ризику банківської книги на основі останніх рекомендацій Базельського комітету (червень 2015р) ;

3. Припущення щодо розгляду активів/пасивів банку з точки зору процентного ризику;

4. Оцінка інструментів (ГЕП-аналіз як основний інструмент оцінки процентного ризику) ;

5. Дотримання правил віднесення груп активів/пасивів до певних часових кошиків;

6. Дотримання порядку визначення необхідної величини зсуву кривої дохідності;

7. Вибіркова перевірка розрахунку величини процентного VaR на основі балансу українського банку;

8. Аналіз процесів трансфертного ціноутворення як механізму управління процентним ризиком.

Бізнес процес 7. Управління кредитним ризиком. Завдання для аудиторської перевірки.

1. Оцінка кредитної політики та заходів ризик-менеджменту щодо кредитних операцій казначейства;

2. Аналіз функції контролю дохідності короткострокової кредитно-депозитної діяльності банку;

3. Перевірка повноважень працівників Казначейства на здійснення кредитних операцій на міжбанківському ринку;

4. Оцінка стану моніторингу та супроводження кредитної діяльності;

5. Оцінка забезпечення за наданими кредитами;

6. Оцінка якості кредитного портфелю; Аналіз змін обсягів та структури і виявлення причин;

7. Аналіз проблемної заборгованості та оцінка ефективності роботи з нею;

8. Оцінка відповідності сформованого резерву вимогам НБУ та міжнародним стандартам;

9. Підтвердження даних статистичної, фінансової та управлінської звітності;

10. Аналіз на доцільність переліку депозитних та кредитних міжбанківських операцій, що здійснені на льготних умовах;

11. Аналіз документів (службових, управлінської звітності та угоди) щодо операцій овернайт, оцінка даних щодо зваженості процентної ставки за короткостроковим кредитами на міжбанківському ринку (позики USD та UAH на умовах овернайт та кредитування в цих же валютах терміном до 1 місяця) ;

12. Аналіз відхилень та причин за установленими лімітами;

13. Аналіз операцій з похідними фінансовими інструментами (деривативами);

14. Аналіз контрагентів з позицій ризику концентрації та оцінка його впливу на кредитний ризик;

15. Оцінка порядку моніторингу показників діяльності банків-контрагентів та контролю лімітів у відповідності до установленого внутрішнього регламенту;

16. Оцінка наявності, ефективності та автоматизації процедур СВК;

17. Вибіркова перевірка достовірності звітності шляхом звірки сум залишків за рахунками, перерахуванням У разі виявленні фактів розбіжностей визначити їх причини (помилки, навмисні дії) та вплив на достовірність звітності;

18. Перевірка достовірності даних бухгалтерського обліку за кредитними операціями з банками;

19. Оцінка рівня інформаційної безпеки за цим бізнес-процесом.

Бізнес процес 8. Оцінка операцій з цінними паперами (торгові операції з акціями і ЦП вторинного ринку, вкладення коштів у державні ЦП). Завдання для аудиторської перевірки.

1. Оцінка якості та повноти внутрішньо-нормативних документів та методологічного забезпечення операцій з цінними паперами (порядку класифікації портфелю ЦП до продажу, до погашення, його оцінки, методика визначення класу емітента);

2. Розподіл повноважень при здійсненні операцій з ЦП. Перевірка реквізитів довіреностей відповідальних осіб на право здійснення операцій ;

3. Порядок установлення лімітів на здійснення операцій з ЦП та якість контролю; Оцінка процедур затвердження та контролю операцій з ЦП з боку ко-

мітетів банку, Правління та підрозділів бек-офісу Банку;

4. Оцінка якості формування управлінської звітності за операціями з ЦП;

5. Перевірка діяльності казначейства у частині вивірки розрахунків за операціями з ЦП з виписками з рахунків;

6. Оцінка фізичного захисту документів (збереження у вогнетривких шафах, проведення постійних у т.ч. й раптових інвентаризацій ЦП та вивірка їх з реєстром;

7. Оцінка порядку відображення операцій з ЦП у бухгалтерському обліку та звітності (періодична перевірка бухгалтерських проведення відповідно до установленої класифікації та видів ЦП, перерахунок ЦП і звірка с даними аналітичних рахунків, вивірка нереалізованих доходів/збитків з сумами балансової та ринкової вартості, періодична оцінка справедливої вартості ЦП, звірка з оголошеними цінами та іншими джерелами інформації.) Оцінка ефективності операцій з ЦП, прибутку та бази, для його розрахунку;

8. Оцінка правильності документального оформлення операцій з ЦП (перевірка процесу супроводження операцій з ЦП власної емісії (статутного капіталу), наявності установчих договорів банку та облікових документів, рішення щодо емісії ЦП, реєстру акціонерів, виписки за операціями сплати акціонерами внесків до статутного капіталу/фонду, порядок обліку операцій з формування та використання статутного капіталу.

Методика проведення аудиторської перевірки за окремими бізнес-процесами буде предметом розгляду у нашій наступній статті.

Оскільки, окрім бізнес-процесів важливим об'єктом внутрішнього аудиту є ризики, розглянемо деякі положення щодо забезпечення ризик-орієнтованого підходу до його організації. Відповідно нещодавно затвердженої Постанови НБУ № 311, аудиторська перевірка (аудит), незалежно від тематики перевірки, має передбачати перевірку та оцінку ефективності роботи систем управління ризиками та внутрішнього контролю, корпоративного управління щодо поточних та потенційно можливих ризиків банку в майбутньому[2]. Основні методологічні підходи до розкриття їх сутності визначення розглядаються у основних документах Базельського комітету з банківського нагляду, Міжнародного валютного фонду (Індикатори глобальної фінансової стабільності), Всесвітнього банку, Групою з розробки фінансових заходів з протидії відмивання грошей та у законодавчих і нормативних актах національних банківських систем

[7]. Порядок розкриття інформації у фінансовій звітності визначені в МСФЗ 7 “Фінансові інструменти: розкриття”. Цей стандарт вимагає розкриття якісної і кількісної інформації про ризики, що виникають, в результаті використання фінансових інструментів, уключаючи кредитний, ринковий та ризик ліквідності. Втім, важливо усвідомлювати роль внутрішнього аудиту в процесі управління ризиками, яка визначена міжнародними стандартами професійної практики внутрішнього аудиту (**2.1. Стандарт 2120** – Управління ризиками) – «Функція внутрішнього аудиту повинна оцінювати ефективність процесів управління ризиками та сприяти їх удосконаленню. Встановлення ефективності процесу управління ризиками є судженням, яке ґрунтується на оцінці внутрішнього аудитора того, що:

– Організаційні цілі сприяють та відповідають місії організації;

– Значні ризики виявляються та оцінюються [4].

До груп чинників ризику слід віднести вид бізнесу, складність операцій, нестійкість бізнесу, бізнес-середовище, ступінь впливу на ключові показники, кадрове забезпечення, недотримання етичних цінностей, використання недосконалих інформаційних технологій, неякісне корпоративне управління, недосконалу організаційну структуру, незадовільний стан контролюючого середовища [10]. Тому, аудитору важливо проаналізувати самостійну роботу Казначейства по ідентифікації ризиків та установити чи визначені потенційні та відомі ризикові події та які методи визначення ризикових подій застосовуються. Для цього доцільно використати такі запити:

Чи існує процедура узгодженості ризикових подій та наскільки вони актуалізовані до сучасних вимог та операційної діяльності?;

Чи є в наявності узгоджений варіант переліку ризикових подій?;

Чи структурована діяльність Казначейства на бізнес-процеси і чи проаналізовані потенційні проблеми? Яка роль в цьому аналізі належить операційним менеджерам та виконавцям?

Чи були проаналізовані причини ризикових подій та їх наслідків для забезпечення можливості їх оцінювання?

Чи були ризиковані події класифіковані від найбільш до менш ймовірних?

Яка періодичність перегляду переліку ризикових подій?

Наступним кроком має бути перевірка Казначейства в частині безпосереднього здійснення контролю ризиків, для чого слід з'ясувати:

Які методи використовуються у процесі оцінки

ризиків та які затверджені критерії – періодичність виникнення, ймовірність, збитки, штрафна, санкції, вплив на репутацію, тощо;

Чи використовується затверджена модель, алгоритм розрахунків розміру ризиків та їх наслідків, чи метод ґрунтується лише на оцінках операційного менеджменту?

Чи існує шкала оцінки критичності ризиків?

Яким є інформаційно-аналітичне забезпечення заходів ризик-менеджменту?

Чи існує процедура узгодження процесу визначення ризикової події?

Далі внутрішній аудитор узагальнює перелік заходів, які використовуються Казначейством у процесі управління (точніше контролю) ризиків. Важливим є оцінка, наскільки контрольні процедури адекватні з точки зору покриття ризику. Саме така оцінка є важливим критерієм ефективності системи управління ризиками.

Для оцінки ефективності системи внутрішнього контролю (СВК) необхідно виявити наявні розбіжності або розриви між затвердженими політиками контролю та фактичною системою процедур. У діяльності Казначейства, це насамперед, установленні ліміти на операції та їх виконавців – ліміт на залишки за кореспондентськими рахунками, ліміти на вартість та кількість угод з купівлі-продажу іноземної валюти на МБВР, ліміти на допустимі втрати (loos-cost), ліміти відкритих загальної, короткої та довгої валютної позицій, ліміт на міжбанківські угоди за контрагентами, «овернайт» ліміти, VAR-ліміти, тощо.

Слід зауважити, що внутрішній аудитор, не повинен ідентифікувати та вимірювати ризик як такий, а оцінює лише стан заходів ризик менеджменту (у даному випадку по бізнес-процесах Казначейства) з позиції їх достатності, адекватності та якості. Важливо визначити вплив виявлених недоліків та змоделювати можливі негативні наслідки. При цьому негативні наслідки мають розраховуватись у взаємозв'язку з метою бізнес-процесу і його організацією (рис. 4).

За результатами виявлених недоліків, порушень, помилок чи навіть навмисних дій (зловживань), аудитору слід розглянути їх вплив на стан ризику та на зміну фінансового результату (прибуток, збиток). Узагальнення, аналіз виявлених недоліків, порушень дозволить сформулювати висновки щодо рівня ризику та узгодження з менеджментом можливості його прийняття або навпаки - розроблення заходів по мінімізації (високий – контроль правління банку; середній – рішення лінійного керівництва; низький – рішення і контроль лінійного керівництва).

Прямі фінансові витрати

- зменшення розміру капіталу
- збитки, які будуть погашені за рахунок витрат, прибутків або шляхом формування резерву;
- втрата активу, зменшення його вартості, фізичне пошкодження майна, пряме зменшення цінності матеріальних активів;
- штрафи, пені;
- компенсація збитків клієнтам та контрагентам Банку
- судові витрати, виконання рішення суду в частині сплати коштів;
- додаткові витрати на створення/ збільшення резервів, відновлення нормальної роботи підрозділів та процесів; виправлення наслідків помилок, аварій, стихійного лиха;
- недоотриманий дохід, незаплановане зниження витрат, тенденція до збільшення витрат

Непрямі фінансові витрати

- Зауваження та застереження регулюючого органу (банківський нагляд), Податкової служби, нараховані пені та штрафи
- Призупинення ліцензії на той чи інший вид банківської діяльності
- Зупинка діяльності Банку, його філії, перерва в роботі або зупинка процесу
- Репутаційні втрати – втрата ключових клієнтів та контрагентів, масовий вплив клієнтів, незадоволення та скарги клієнтів, зниження рейтингових оцінок, негативна інформація в ЗМІ
- Інші види збитків – перекручення бухгалтерської звітності, нормативів економічної діяльності, зниження якості, втрата конкурентних переваг

Рис. 4. Розрахунок наслідків впливу виявлених порушень та недоліків

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Кризові явища у світовій економіці вплинули на стан банківської системи України, оскільки вона є найбільш вразливою та чутливою до подій, що відбуваються на міжнародних фінансових ринках. Тому нагальним є питання виявлення, оцінки, управління та моніторингу ризиків, на які наражаються банки в процесі своєї діяльності. Перед комерційними банками України в умовах ринкової конкуренції постає завдання побудови ефективної системи корпоративного управління та ризик-менеджменту, складовою якої є внутрішній аудит. Маючи правильну стратегію, служба внутрішнього аудиту здатна створювати для банку суттєвий корисний результат та потужний ефект. Все це змушує переосмислити багато теоретичних положень внутрішньо-банківської діяльності, запропонувати практиці найкращі інструменти та методики у сфері корпоративного управління, важливим елементом якого є внутрішній аудит [9].

В діяльності сучасного банку ключове місце займає процес управління активами та пасивами, яке забезпечує Казначейство банку. Функціонал цього підрозділу містить складний та різноманітний набір фінансових інструментів, обіг і застосування яких спрямоване як на комерційний прибуток, так і на управління базовими ризиками банківської діяльності. Цей підрозділ є досить не простою ділянкою роботи як об'єкт внутрішнього аудиту і вимагає від внутрішніх аудиторів високого рівня професійної компетентності. Визначення сучасних науково-методичних підходів щодо формування методики та організації внутрішнього аудиту основних бізнес-процесів та ризиків банку, є одним з найактуальніших питань, що постає перед науковцями та практиками. Розглянуті у статті поради, методичні та організаційні аспекти проведення внутрішнього аудиту казначейських операцій банку стануть у нагоді практикам, професіоналам банківської справи для побудови внутрішньої методики та дослідниками питань внутрішнього аудиту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України Про банки і банківську діяльність № 2121-III від 7.12. зі змінами та доповненнями;
2. Постанова НБУ № 311 від 10.05.2016 Про затвердження Положення про організацію внутрішнього аудиту в банках України.
3. Положення про організацію внутрішнього контролю в банках України, затвердженого постановою Правління НБУ від 29.12.14 року № 867.
4. Міжнародні Стандарти Професійної Практики Внутрішнього Аудиту (Стандарти Редакція 2013 р.)
5. Постанова НБУ № від 2.08.2004 року N 361 Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України.
6. Постанова НБУ № від 30.06.2016 № 351 Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями.
7. Кириченко О.А. Казначейство банку: Навч. посіб. / Кириченко О.А., Денисенко М. П., та ін. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 464 с.
8. Basel III: Issues and implications [Electronic resource]: KPMG materials. — Режим доступу: <http://www.kpmg.com/global/en/issuesandinsights/articles>
9. Петрик О.А., Заднепровська С. П. Казначейство банку як об'єкт внутрішнього аудиту, тези до мат. «Перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу в контексті євроінтеграції» Одеса: ДВНЗ ОНЕУ - 2006. — 14(1) — С. 4–9.
10. Аудит: Підручник / [О.А.Петрик, Б.В. Кудрицький та ін.] за заг. ред. О.А. Петрик. — К.:КНЕУ, 2015. — 498 с.
11. Погореленко Н.П. Внутрішній аудит у банку: [Навчальний посібник]. — Львів: Новий світ, 2012. — 270 с.
12. Внутрішній аудит банків на основі ризиків : бібліографічний покажчик / Нац. банк України ; Львів. ін-т банк. справи Ун-ту банк. справи; бібліотека; укладач Т. В. Ковальова. — Львів, 2009. — 48 с.
13. Коваленко Я.С. Головіна Організація системи ризик-орієнтованого внутрішнього контролю в банку // Актуальні проблеми економіки №1(127), 2012
14. Маркевич М.А. Організація і методика внутрішнього аудиту в банку: автореф. дис. канд. екон. наук, 08.00.09 Б.в., 2011 г.

Проведено исследование Казначейства банка как ключевого подразделения, деятельность которого направлена на обеспечение эффективного управления активами и пассивами. Функционал Казначейства содержит достаточно сложный и разнообразный набор финансовых инструментов, обращение и использование которых направлено как на коммерческую прибыль, так и на управление базовыми рисками банковской деятельности. Поэтому это подразделение есть достаточно не простым участком для внутреннего аудита, направленного обеспечить независимую оценку системы внутреннего контроля, финансовой и операционной информации, исследованию эффективности операций. В статье рассмотрены основные организационные и методические подходы к проведению аудита основных бизнес-процессов Казначейства банка (операции на межбанковском рынке, рынке капитала, арбитражные операции, открытие корреспондентских счетов, их обслуживание) и присущих для его операций рисков (рыночный, кредитный, процентной ставки, ликвидности, валютный). Исходя из позиции риск-ориентированного аудита предложено практические материалы (программа аудиторской проверки, тесты, анкеты, листы-опросы, процедуры внутреннего контроля, мероприятия, примеры типичных ошибок и нарушений), которые будут полезны в теории и практике отечественного аудита.

Ключевые слова: казначейство, межбанковский рынок, риск ликвидности, система внутреннего контроля, внутренний аудит, риск-ориентированный подход.

The essence and content of theoretic aspect and practice banking audit. Grounded technology features audit treasury transaction and the important of the audit function as independent form of monitoring. The basic aspect of risk-oriented approach to the internal auditors. The article considers the central positions of organizing the internal control system in a bank. Key principles, functions and methodological approaches to organization of the risk-oriented system of internal audit in a bank are determined.

Key words: treasury, interbank market, risk of liquidity, internal control system internal audit, risk-oriented approach.